

PROCES OSNIVANJA I POSLOVANJE OBITELJSKOG POLJOPRIVREDNOG GOSPODARSTVA

Vladimir, Eni

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:898229>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-06**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

PROCES OSNIVANJA I POSLOVANJE
OBITELJSKOG POLJOPRIVREDNOG
GOSPODARSTVA

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Marko Hell

Student:

Eni Vladimir

Split, rujan, 2020.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
1.1. Definicija problema.....	1
1.2. Cilj rada.....	1
1.3. Metode rada.....	1
1.4. Struktura rada.....	1
2. PODUZETNIŠTVO I NJEGOVI OBLICI.....	2
2.1. Trgovačko društvo.....	5
2.2. Obrt.....	5
2.3. Zadruga.....	6
2.4. Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo.....	7
3. POVIJEST OBITELJSKIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA.....	9
4. POSTUPAK OSNIVANJA OBITELJSKOG POLJOPRIVREDNOG GOSPODARSTVA.....	12
5. RAČUNOVODSTVO OPG – a.....	14
5.1. Knjigovodstvene obveze OPG-a koji je u sustavu PDV-a.....	16
5.2. Paušalni porez na dohodak.....	17
5.3. OPG kao obveznik poreza na dobit.....	18
5.4. Računi i fiskalizacija.....	19
6. PRODAJA VLASTITIH PROIZVODA PUTEM OPG – a.....	19
6.1. Prodaja na tržnicama.....	20
6.2. Online prodaja proizvoda OPG –a.....	21
7. PROJEKT „OPGovi HRVATSKE“.....	24
8. EUROPSKI FONDOVI I POTICAJI.....	25
9. UTJECAJ PANDEMIJE KORONAVIRUSA COVID – 19 NA POLJOPRIVREDU I OBITELJSKA POLJOPRIVREDNA GOSPODARSTVA.....	26
10. POPIS POLJOPRIVREDE 2020.....	28
11. ZAKLJUČAK.....	29

SAŽETAK.....	30
SUMMARY.....	30
LITERATURA.....	31

1. UVOD

1.1. Definicija problema

U ovom završnom radu proučavati će se postupak osnivanja obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva, svi zahtjevi, dokumentacija te princip po kojem posluju takva gospodarstva. Usporediti će se ovaj oblik poslovanja s ostalima i istaknuti zašto je upravo OPG odličan oblik poduzetništva. Kao jedan od razvijenijih oblika poslovanja danas, u radu predstaviti će se prošlost i razvitak obiteljskih gospodarstava kroz vrijeme te koliko ona danas utječu na razvitak i cjelokupnu dobrobit ukupnog gospodarstva.

1.2. Ciljevi rada

Cilj ovog rada je približiti takav način poslovanja zainteresiranim stranama, stvoriti podlogu za otvaranje vlastitog obiteljskog gospodarstva i prikupiti određene ideje za budućnost. Cilj je prikupiti sve relevantne informacije te zakonske upute koje bi mogle pojedincu olakšati proces osnivanja OPG – a. Hrvatska kao zemlja koja je u posjedu mnogih prirodnih bogatstava, treba koristiti to što ima te poticati svoje stanovnike na proizvodnju, ulaganje koje će im se višestruko vratiti. Treba napomenuti da su obiteljska gospodarstva doživjela procvat ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju i mogućnošću dobivanja sredstava iz EU fondova.

1.3. Metode rada

Tijekom pisanja rada korištene su metode indukcije kojima se na temelju analize pojedinačnih činjenica dolazi do zaključka o promatranoj temi, metode komparacije u vidu usporedbe određenih vrsta poslovnog organiziranja, te metode deskripcije.

1.4. Struktura rada

Rad se sastoji od općih definicija poduzetništva, njegovih oblika te povijesti. Opisani su oblici poduzetništva koji su najbliži obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima te je napravljena usporedba svih oblika. Navedene su sve bitne stavke za otvaranje obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva te pojedine zanimljivosti iz povijesti ali i današnjice, kao što je trenutni problem utjecaja pandemije COVID – 19 na poljoprivrednike.

2. PODUZETNIŠTVO I NJEGOVI OBLICI

Poduzetništvo kao pojam je veoma kompleksno i pojavljuje se u dalekoj povijesti, ako za nekoga kažemo da je poduzetan, to bi značilo da je sposoban, snalažljiv, spreman snositi rizike i prepoznaje prave prilike.

Poduzetništvo:

- engl.- ENTREPRENEURSHIP
- franc.- L' ESPRIT D' ENTREPRISE
- njem.- ENTREPRENEURSHIP
- tal.- IMPRENDITORIALITA
- rus. – PREDPRINIMATELJSTVA
- slov.- PODJETNIŠTVO
- port.- EMPREENDEDORISMO
- španj.- EL ESPIRITU EMPRESARIAL

Slika 1: The Entrepreneurial Process

Izvor: <https://femme-project.eu/the-entrepreneurial-process/>

Što znači: poduzimač, odnosno sposobnost pokretanja, vođenja i razvijanja poslovnog pothvata s dostatnim kapitalom, a što je povezano s većom ili manjom neizvjesnošću i rizikom. To je i splet poslovnih aktivnosti u sklopu kojih poduzetnik ima ideju koju drži dobrom poslovnom prilikom, ulaže vlastiti ili tuđi kapital, nabavlja sredstva, zapošljava ljude, s ciljem ostvarenja profita.¹

Upravo vezano za ovu neizvjesnost i rizik, danas je najčešće karakteristika poduzetnih osoba da su spremni preuzeti rizik, upustiti se u nepoznate poduhvate i spremni su se snaći u svim situacijama.

Iz različitih teorija pojma „poduzetništvo“ moguće je definirati širi i uži smisao poduzetništva. Širi smisao: poduzetništvo je svaka aktivnost koja uključuje kreativnost, inovativnost, upornost, dosljednost, razumno preuzimanje rizika, odgovornost, samostalnost i dr. Uži smisao : proces stvaranja vrijednosti kombinacijom resursa u svrhu iskorištavanja prilika uz razumno preuzimanje rizika. Tako Nacionalni okvirni kurikulum definira poduzetništvo (poduzetničku kompetenciju) kao niz osobina ličnosti: kreativnost, samostalnost, spremnost na preuzimanje rizika, socijalne i komunikacijske sposobnosti, s temeljnim znanjima iz područja gospodarstva i vođenja poslova, sposobnost uočavanja prilika u kojima svoje ideje mogu pretvoriti u pothvat u različitim kontekstualnim situacijama.

Poduzetništvo nužno ne podrazumijeva gospodarsku aktivnost. Manifestacija poduzetničkih karakteristika je moguća i u društvenim područjima. Osobe mogu biti poduzetne (kreativne, inovativne, sklone timskom radu, odgovorne, samostalne, sklone preuzimati rizik i dr.) i izvan gospodarskih aktivnosti. Ono podrazumijeva potrebu da se radi na drugačiji način. Tako Europski referentni okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje definira poduzetništvo kao sklonost unošenja promjena i sposobnost da prihvaćamo, podržavamo i prilagođavamo inovacije vanjskih čimbenika. Poduzetništvo podrazumijeva prihvaćanje odgovornosti za vlastite postupke, bilo pozitivne bilo negativne, razvijanje strateške vizije, postavljanje ciljeva i njihovo postizanje te motiviranost za njihov uspjeh. No, uobičajeno je poduzetništvo i poduzetničke aktivnosti izjednačiti s gospodarskim aktivnostima.²

---

¹ Definicija i karakteristike poduzetništva kao ključne kompetencije cjeloživotnog učenja Mr. sc. Zdravko Tkalec Visoka škola za ekonomiju, poduzetništvo i upravljanje „Nikola Šubić Zrinski“, Zagreb, Hrvatska

² Definicija i karakteristike poduzetništva kao ključne kompetencije cjeloživotnog učenja Mr. sc. Zdravko Tkalec Visoka škola za ekonomiju, poduzetništvo i upravljanje „Nikola Šubić Zrinski“, Zagreb, Hrvatska

Nakon odluke o pokretanju vlastitog poslovanja, potrebno je razmotriti koji oblik najbolje odgovara našim potrebama. Najpoželjnije bi bilo potražiti stručan savjet jer svaki oblik poduzetništva ima svoje prednosti i mane a potrebno je odabrati takav oblik koji će za poduzetnika imati najviše koristi.

Vlastiti posao može otvoriti jedna osoba, ali može i više njih u zajednici, stoga se razlikuju sljedeće propisane forme poduzetništva u Republici Hrvatskoj:

- trgovačko društvo,
- obrt,
- zadruga i
- OPG.

2.1.Trgovačko društvo

Trgovačko društvo je pravna osoba čiji su osnivanje i ustroj uređeni Zakonom o trgovačkim društvima. Upis društva u sudski registar uređen je Zakonom o sudskom registru i Pravilnikom o načinu upisa u sudski registar. Prema Zakonu, u Republici Hrvatskoj se može osnovati društvo kapitala ili društvo osoba.

Društvo kapitala: društvo s ograničenom odgovornošću, jednostavno društvo s ograničenom odgovornošću, dioničko društvo.

Društvo osoba: javno trgovačko društvo, komanditno društvo, gospodarsko interesno udruženje.

Zakonom se uređuje i pitanje osnivanja podružnice te položaj trgovca pojedinca. Trgovačko društvo odgovara za svoje obveze cijelom svojom imovinom. Članovi društva s ograničenom odgovornošću, dioničari dioničkog društva i komanditori u komanditnom društvu ne odgovaraju za obveze društva osim kada je to određeno Zakonom o trgovačkim društvima. Članovi javnog trgovačkog društva i komplementari u komanditnom društvu odgovaraju za obveze društva osobno, solidarno i neograničeno cijelom svojom imovinom.³

---

³ <https://www.hgk.hr/documents/poduzdjelatnost2016hrweb57e27cf4d75df.pdf>

2.2. Obrt

Obrt je samostalno i trajno obavljanje dopuštenih gospodarskih djelatnosti na tržištu, koje se mogu obavljati kao proizvodnja, promet ili usluge. Obrt obavljaju u pravilu fizičke osobe, a samo iznimno i pravne osobe koje provode naukovanje za vezane obrte. Samostalnost u obavljanju obrta označava samostalno donošenje odluka u okvirima dozvoljenim zakonom i drugim propisima i neovisnost u poslovanju o odlukama drugih gospodarskih subjekata. Trajnost je vezana za namjeru obrtnika da se djelatnošću u obrtu bavi kontinuirano, a ne samo za jedan poslovni pothvat te na svojstvo trajnosti nemaju utjecaja ni sezonsko obavljanje djelatnosti niti privremene obustave poslovanja.

Obrti mogu biti

- slobodni,
- vezani i
- povlašteni.

Slobodni obrti su oni obrti za čije je obavljanje potrebno ispuniti samo opće uvjete za otvaranje obrta tj. ne traži se propisana stručna sprema.

Vezani obrti su oni obrti za čije se obavljanje, osim općih uvjeta, traži ispit o stručnoj osposobljenosti, odgovarajuća srednja stručna sprema ili majstorski ispit (automehaničar, frizera, instalater grijanja i klimatizacije, stolar itd.)

Povlašteni obrti su oni obrti čije je obavljanje moguće isključivo na temelju povlastice, koju izdaje nadležno ministarstvo ili drugo nadležno tijelo ovisno o djelatnosti (na primjer, morski ribar, slatkovodni ribar).

Vezani obrti, stupanj i vrsta stručne spreme potrebne za njihovo obavljanje te povlašteni obrti i način izdavanja povlastica propisani su Pravilnikom o vezanim i povlaštenim obrtima i načinu izdavanja povlastica.⁴

Osnivanje obrta najjednostavniji je i najjeftiniji način pokretanja biznisa. Registracija se provodi u nadležnom uredu državne uprave u županiji ili gradu ili putem servisa eObrt, nema

---

⁴ <https://www.hok.hr/gospodarstvo-i-savjetovanje/registracija-obrta/obrt-i-oblici-obrta>

uplate temeljnog kapitala, a troškovi osnivanja kreću se oko 600 kuna (270 kuna za izdavanje obrtnice plus administrativne pristojbe). Obrtnica se čeka oko dva tjedna.⁵

2.3. Zadruga

Zadruga je dobrovoljno udruženje zadrugara u kojemu svaki član sudjeluje neposredno i koji zajedničkim poslovanjem po načelu uzajamne pomoći unapređuje i zaštićuje svoj gospodarski i drugi profesionalni interes radi ostvarenja svoje osobne i zajedničke dobiti zadrugara u skladu sa zakonom i pravilima zadruge. Zadruga je, dakle, pravna osoba koja se upisuje u sudski registar, a predmet poslovanja zadruge može biti obavljanje svake djelatnosti koja nije zakonom zabranjena.⁶

Zadrugu može osnovati najmanje sedam osnivača, svaki osnivač unosi osnovni članski ulog koji ne može biti manji od 1000,00 kn. Član zadruge može biti samo osoba (fizička i/ili pravna) koja neposredno sudjeluje u radu zadruge, posluje putem zadruge ili koristi njezine usluge ili na drugi način neposredno sudjeluje u ostvarenju ciljeva zbog kojih je zadruga osnovana. Član zadruge ne odgovara za obveze zadruge. Prednosti poslovanja kroz zadrugarstvo su zajednički nastup na tržištu, kao i zajedničko skladištenje, niži troškovi nastupa na tržištu, niži troškovi proizvodnje, stalna edukacija i poslovno povezivanje subjekata malog gospodarstva s velikim gospodarskim subjektima.⁷

Preko poljoprivrednih zadruga odvija se 50 posto svjetske poljoprivredne proizvodnje, a zadruge su, primjerice i neke od najvećih turističke agencije u Velikoj Britaniji, kao i neke od najvećih banaka na svijetu. Sedam od 10 najvećih proizvodnih zadruga na svijetu je iz Europe i osiguravaju posao za gotovo šest milijuna ljudi. U Hrvatskoj je zaposleno tek 0,2 posto u zadrugama, koje ostvaruju samo 0,3 posto ukupnih prihoda svih trgovačkih društava.⁸

---

⁵ <https://native.tportal.hr/vodic-za-poduzetnike/tvrtka-ili-obrt/>

⁶ <http://www.zadruga.obz.hr/index.php/zadruga-sto-je-to/pravni-okvir>

⁷ <https://www.womeninadria.com/pravni-oblici-poljoprivrednog-gospodarstva/>

⁸ <https://ezadar.net.hr/biznis/3333559/kako-rade-zadruge-u-hrvatskoj/>

2.4. Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo

OPG je organizacijski oblik gospodarskog subjekta poljoprivrednika fizičke osobe koji radi stvaranja dohotka samostalno i trajno obavlja djelatnost poljoprivrede i s njom povezane dopunske djelatnosti, a temelji se na korištenju vlastitih i/ili unajmljenih proizvodnih resursa te na radu, znanju i vještinama članova obitelji. Zakon o poljoprivredi (NN 149/09; NN 127/10; NN 50/12; NN 120/12; NN 148/13; NN30/2015; NN118/2018; NN 42/2020) definira ciljeve i mjere poljoprivredne politike, korisnike prava, oblike djelovanja poljoprivrednog gospodarstva, održivi razvoj poljoprivrede, institucijsku potporu, administrativno praćenje i izvješćivanje u poljoprivredi te upravni i inspekcijski nadzor. Fizička osoba koja zbog samostalnog obavljanja gospodarske djelatnosti poljoprivrede odabere organizacijski oblik OPG-a, a ima ekonomsku veličinu gospodarstva veću od kunske protuvrijednosti izražene u stranjoj valuti od 3000 eura i/ili koja je po osnovi obavljanja gospodarske djelatnosti poljoprivrede obveznik poreza na dohodak ili poreza na dobit sukladno posebnim propisima, mora se upisati u Upisnik obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava sukladno Zakonu o obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu.⁹

Primarna poljoprivredna djelatnost OPG-a iz članka 3. Zakona o poljoprivredi obuhvaća obavljanje poslovnih aktivnosti u skupinama 01.1, 01.2, 01.3, 01.4, 01.5 i 01.6 Nacionalne klasifikacije djelatnosti koje obuhvaćaju bilinogojstvo, stočarstvo i s njima povezane uslužne djelatnosti, proizvodnju poljoprivrednih proizvoda bilinogojstva i stočarstva te proizvoda prvog stupnja njihove prerade, čiji je popis objavljen u Dodatku I. i sastavni je dio Zakona o poljoprivredi

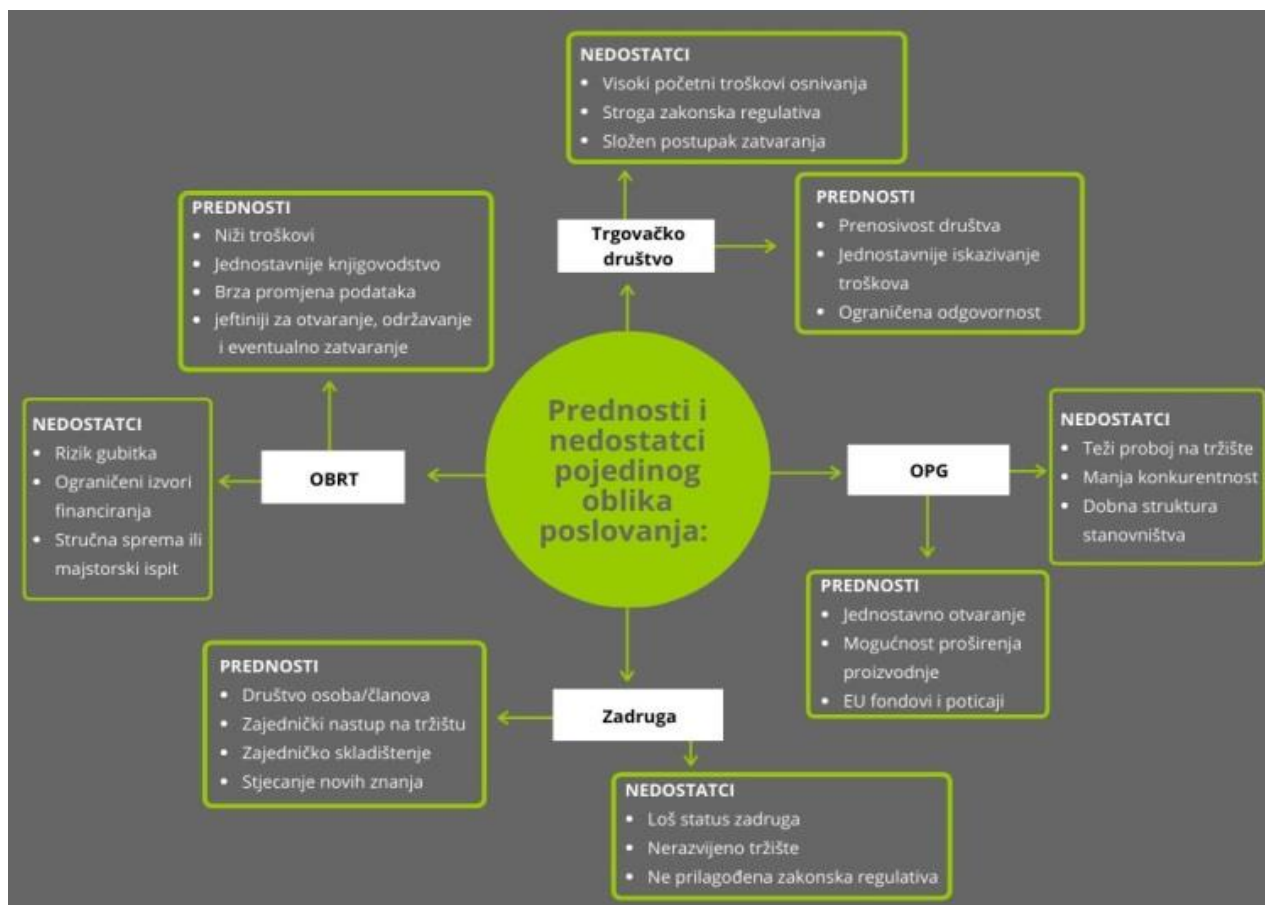
Vrste dopunskih djelatnosti na OPG-u su sljedeće:

1. Proizvodnja poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda
2. Izrada neprehrambenih proizvoda i predmeta opće uporabe
3. Pružanje usluga
4. Pružanje turističkih i ugostiteljskih usluga
5. Pružanje ostalih sadržaja i aktivnosti¹⁰

---

⁹ <https://www.womeninadria.com/pravni-oblici-poljoprivrednog-gospodarstva/>

¹⁰ <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/cro171030.pdf>

Slika 2: prednosti i nedostaci pojedinih oblika poslovanja

Izvor: <https://www.womeninadria.com/pravni-oblici-poljoprivrednog-gospodarstva/>

3. POVIJEST OBITELJSKIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA

Organizirano i sustavno obavljanje poljoprivredne djelatnosti traži određen oblik gospodarenja, pa su stoga i razvijeni različiti tipovi i oblici poljoprivrednih gospodarstava. Povijesno su poznati mnogobrojni oblici kolektivnog i individualnog korištenja zemljišta i različiti oblici organizacije poljoprivredne proizvodnje. Pritom se najviše spominju azijski način proizvodnje sa samodovoljnom općinom koja spaja manufakturu i agrikulturu; rimski ager publicus, germanska seoska općina, europski feudalizam, te kućna zadruga kod nekih slavenskih naroda. No već od antičkog doba diferenciraju se dva trajna modela bavljenja poljoprivredom. Tako već u rimskom svijetu postoje – velika latifundija i mali posjedi (minifundije) i kolonat, a razlike među njima imaju takvo značenje da se mogu i dan-danas paradigmatički koristiti u analizama i tumačenjima razlika pojedinih tipova gospodarstava, njihovih prednosti i nedostataka. Nastanak obiteljskih gospodarstava u Hrvatskoj možemo povezati s procesom ukidanja feudalizma sredinom 19. stoljeća, a ubrzo poslije dolazi do

raspada kućnih zadruga i individualizacije seljaštva. Na širem društvenom planu, to je početno razdoblje kapitalističke industrijalizacije, spore i zakašnjele na našem tlu, koja ipak postupno mijenja osnove starog poretka. Prodiru i robno-novčani odnosi u selo te uvoženje novih kultura. Intenzivnije su metode obrade a naprednije je i stočarenje. Uz komercijalizaciju, to bismo sve mogli označiti i kao zakašnjeli odjek agrarne revolucije, koja je u razvijenoj Europi uglavnom prethodila industrijskoj revoluciji. U drugoj polovici 19. stoljeća propadaju kućne zadruge, seljaštvo se oslobađa ostataka prethodnog feudalnog poretka i obveza povezanih s ukidanjem feudalnih odnosa (ostatci tih odnosa, kao što je kolonat u Dalmaciji ostaju sve do Drugoga svjetskog rata). U to vrijeme formiraju se i konsolidiraju seljačka gospodarstva koja postaju temelj gospodarenja u seoskoj privredi.¹¹

Tablica 1: Kretanja broja obiteljskih gospodarstava (u tisućama)

Godina	Broj	Godina	Broj
1900.	407	1960.	653
1931.	596	1969.	615
1949.	670	1981.	569
1955.	667	1991.	534

Izvor: : Defilippis, J. (1993.), Obiteljska gospodarstva Hrvatske. Zagreb: AGM, str. 107.

U tom povijesnom razvitku mogu se jasno razlučiti dva razdoblja (Defilippis, 1993.). Prvo razdoblje obuhvaća stotinjak godina, od postanka obiteljskih gospodarstava do kraja Drugoga svjetskog rata, a to se poklapa s razdobljem tradicionalnog sela i agrarnim obilježjima globalnog društva. U sljedećem razdoblju ubrzana industrijalizacija, praćena brзом deagrarizacijom i drugim modernizacijskim procesima, dovodi do radikalne preobrazbe cjelokupnog seoskog i poljoprivrednog ambijenta, kao integralnoga dijela modernizacijskih procesa i prijelaza iz agrarnog u industrijsko-urbani tip društva u Hrvatskoj. U obje te faze seljački posjed čini materijalnu podlogu seljačkog načina života, ali se razlikuje stupanj vezanosti seljaka uz posjed, brojnost posjeda u selu, udio seljaštva u socioekonomskoj

¹¹ Obiteljska poljoprivredna gospodarstva u Hrvatskoj, Milan Župančić

strukturi društva, značenje poljoprivrede u nacionalnom gospodarstvu, ali i njezina važnost u gospodarskoj strukturi samog sela.¹²

OPG-ovi su temelj na kojem je europska poljoprivreda uspijevala stoljećima. Od osnivanja Europske unije poljoprivreda je bila u središtu snažnog i ambicioznog političkog okvira. U smislu ruralnog razvoja, reforma zajedničke poljoprivredne politike u drugom stupu nudi mnogo odgovarajućih mogućnosti za poljoprivredna poduzeća kojima upravljaju obitelji, kao što su podrška poljoprivrednih savjetodavnih službi i mjere kojima se promiče diversifikacija gospodarstava, restrukturiranje, modernizacija, obuka i prijenos znanja. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva, kao najučestaliji operativni model poljoprivrednih gospodarstava, stoljećima su osiguravala rast europskog poljoprivrednog sektora. Današnji je ambiciozni politički okvir Europske unije napravljen tako da u obzir uzima različite modele poljoprivrede koji postoje u EU-u, uključujući različite vrste OPG-ova. Jasno je usmjeren na zadovoljavanje potražnje građana za sigurnošću hrane i nastoji ispuniti stalno rastuća očekivanja u smislu sigurnosti, kvalitete, vrijednosti, podrijetla i različitosti hrane. Istovremeno, zajednička poljoprivredna politika (ZPP) pomaže u održavanju ruralnih životnih stilova i daje značajan doprinos ruralnom gospodarskom i društvenom razvoju.

Mnogi različiti oblici obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava ukazuju na razloge zašto je ta struktura tako dobro preživjela u poljoprivredi: lako se prilagođava kratkoročnim i dugoročnim promjenama u okolnostima, i u radnoj snazi (obitelji) i u radnoj okolini (vrijeme, tržišta, mogućnosti rada u okolini). Djeca i njihovi partneri prirodno nasljeđuju svoje roditelje u radu i upravljanju poljoprivrednim gospodarstvom. Taj proces može potrajati godinama bez formalnosti poput ugovora o zapošljavanju i stažiranju i bez udaljenog „sjedišta” kojemu treba redovno podnositi izvješća ili se s njime savjetovati prije donošenja odluka.¹³

Prema podacima APPRRR, u Hrvatskoj broj registriranih obiteljskih gospodarstava iznosi 162 966. Većinu OPG-ova vode muškarci (čak 70 %), dok nositeljice vode samo 49 571 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava odnosno tek 30 % od ukupnog broja.¹⁴

---

¹² Obiteljska poljoprivredna gospodarstva u Hrvatskoj, Milan Župančić

¹³ Revija ruralnog razvoja Europske unije, br 17

¹⁴ <https://www.womeninadria.com/opg/>

4. POSTUPAK OSNIVANJA OBITELJSKOG POLJOPRIVREDNOG GOSPODARSTVA

Poljoprivredna gospodarstva koja podnose zahtjev za državnu potporu, koja prema posebnim propisima moraju biti upisana u upisnike, registre ili evidencije što ih vodi Ministarstvo ili ustanove u poljoprivredi te OPG koja na tržištu prodaju vlastite poljoprivredne proizvode proizvedene na OPG-u, moraju se obvezno upisati u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava. Upisnik poljoprivrednih gospodarstava predstavlja jedinstveni registar poljoprivrednika koji je uveden 2002. godine a upis provodi Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR), točnije njihovi regionalni uredi prema prebivalištu nositelja. APPRRR izdaje Rješenje o upisu u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava i obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu dodjeljuje jedinstveni matični identifikacijski broj poljoprivrednog gospodarstva (MIBPIG). MIBPG je obvezan podatak o poljoprivrednom gospodarstvu koji mora biti sadržan u svim upisnicima, registrima ili evidencijama što ih vodi Ministarstvo ili neke druge ustanove u poljoprivredi.

Upisnik sadrži podatke o poljoprivrednom gospodarstvu, nositelju/odgovornoj osobi, sjedištu poljoprivrednog gospodarstva, gospodarskim objektima u sjedištu i izvan sjedišta, posjedu poljoprivrednog zemljišta, korištenju poljoprivrednog zemljišta, prodaji vlastitih poljoprivrednih proizvoda i stoci.¹⁵

Uvjet za obavljanje gospodarske djelatnosti poljoprivrede u organizacijskom obliku OPG-a je posjedovanje i korištenje proizvodnih resursa u poljoprivredi i to zemljišta za bilinogojstvo odnosno posjedovanje stoke za stočarstvo odnosno posjedovanje i raspolaganje potrebnim proizvodnim resursima i/ili korištenje stručnih znanja i/ili vještina ako su propisani za pojedinu djelatnost.¹⁶

---

¹⁵ <https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/osnivanje-opg-a-i-upisnik-poljoprivrednih-gospodarstava/37105/>

¹⁶ <https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/poljoprivreda-173/poljoprivredna-politika/obiteljska-poljoprivredna-gospodarstva/pitanja-i-odgovori/1322>

Dokumenti koji su potrebni za upis u Upisnik OPG-ova:

- preslika osobne iskaznice nositelja/privremenog nositelja
- preslike osobnih iskaznica članova/sunositelja OPG-a
- izjava članova/sunositelja OPG-a o odabiru nositelja
- potvrda obveznika PDV-a/poreza na dohodak/poreza na dobit
- dokaz o razvrstavanju poslovnih subjekata prema NKD-u
- preslika ugovora o otvaranju žiro-računa nositelja
- obavijest FINE uplatitelju o otvaranju zaštićenog računa
- posjedovni list vlasnika i ovlaštenika svih prijavljenih katastarskih čestica (ako postoji)
- izvadak iz katastra
- preslika ugovora o zakupu/plodouživanju/koncesiji
- ortački ugovor (dostavlja zajednički OPG)
- dokaz/izjava o posjedovanju i korištenju poljoprivredne mehanizacije
- dokaz o lokaciji izdvojenih pogona/proizvodnih jedinica
- dokaz o posjedovanju propisane dokumentacije za obavljanje dopunske djelatnosti
- preslika dokumenata o svim postojećim upisima OPG-a (ako postoje upisi)

Status OPG-a definira područja djelatnosti OPG-a te se obvezno odabire pri upisu u Upisnik OPG-ova. Ovisno o dopunskim djelatnostima, OPG može odabrati jedan od sljedećih statusa:

a) OPG za proizvodnju koji obavlja gospodarsku djelatnost poljoprivrede obradom zemljišta, uzgojem bilja i/ili držanjem i uzgojem stoke

b) OPG za proizvodnju i preradu koji obavlja gospodarske djelatnosti poljoprivrede obradom zemljišta, uzgojem bilja i/ili držanjem stoke te pruža s poljoprivredom vezane dopunske djelatnosti proizvodnje vlastitih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda temeljem ispunjavanja uvjeta za dopunske djelatnosti OPG-a

c) OPG za proizvodnju i usluge koji obavlja gospodarske djelatnosti poljoprivrede obradom zemljišta, uzgojem bilja i/ili držanjem stoke te pruža uslužne dopunske djelatnosti u poljoprivredi i izvan nje temeljem ispunjavanja uvjeta za dopunske djelatnosti OPG-a ili

d) OPG za proizvodnju, preradu i usluge koji obavlja gospodarske djelatnosti poljoprivrede obradom zemljišta, uzgojem bilja i/ili držanjem stoke te pruža s poljoprivredom vezane dopunske djelatnosti proizvodnje vlastitih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i pruža uslužne dopunske djelatnosti u poljoprivredi i izvan nje temeljem ispunjavanja uvjeta za obavljanje dopunske djelatnosti OPG-a.

Član OPG-a može biti punoljetna i poslovno sposobna osoba koja je član obiteljskog kućanstva i/ili član obitelji.

Upisom u Upisnik OPG-ova stječu se uvjeti za podnošenje zahtjeva za različite potpore u području poljoprivredne proizvodnje. Financiranje investicijskih ulaganja provodi se putem mjera iz Programa ruralnog razvoja RH za razdoblje 2014.-2020. ¹⁷

Za otvaranje OPG-a ne treba osigurati temeljni kapital, niti treba imati odgovarajuću stručnu spremu. Ali će stručna sprema nositelja ili nekog od članova biti važna ukoliko se bude apliciralo na natječaje.

OPG može biti samo registriran upisom u upisnik PG-a i ne mora biti obveznik poreza na dohodak do 80.500,00kn prometa. Ali ako nositelj i članovi nemaju mirovinsko i zdravstveno osiguranje po drugoj osnovi, moraju ih plaćati. ¹⁸

OPG je strateški važan organizacijski oblik poljoprivrednog gospodarstva u RH, te je kao takav namijenjen samo fizičkim osobama, a fizička osoba ima mogućnost odabira obavljanja gospodarske djelatnosti poljoprivrede kao glavne ili kao sporedne, odnosno odabrati zanimanje poljoprivrednik kao glavno ili dodatno zanimanje.

Prema podacima iz Upisnika na dan 31. prosinca 2017. godine u Upisniku je bilo upisano 164.458 poljoprivrednih gospodarstava od kojih je 159.191 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, 2.554 trgovačka društva, 2.174 obrta, 347 zadruga i 192 poljoprivredna gospodarstva ostalih organizacijskih oblika. Promatrano prema spolu svega 30% nositelja poljoprivrednih gospodarstava su žene. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva broje 137.550 članova i žene su nositeljice za 48.359 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstva. ¹⁹

---

¹⁷ <https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/poljoprivreda-173/poljoprivredna-politika/obiteljska-poljoprivredna-gospodarstva/pitanja-i-odgovori/1322>

¹⁸ <https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/osnivanje-opg-a-i-upisnik-poljoprivrednih-gospodarstava/37105/>

¹⁹ <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/2018/03%20o%C5%BEujak//83%20-%2017.5.pdf>

Slika 3: koraci za pokretanje OPG – a

Izvor: <https://www.womeninadria.com/opg/>

1. Otvoriti žiro račun za fizičku ili pravnu osobu koji glasi na nositelja OPG-a
2. Nositelj treba podnijeti Zahtjev za upis u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava u uredu APPRRR
3. Prijava u poreznoj upravi – prijava u registar poreznih obveznika odnosno obveznika poreza na dohodak (ako je primjenjivo)
4. Izrada pečata u trenutku upisa u Registar poreznih obveznika
5. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje s ciljem registracije početka osiguranja obveznika
6. Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje s ciljem registracije početka osiguranja obveznika
7. APPRRR (Agencija za plaćanje u poljoprivredi) izdaje Rješenje o upisu u Upisnik PG te dodjeljuje jedinstveni matični identifikacijski broj- MIBPG dok nositelj i članovi dobivaju iskaznicu OPG-a koja vrijedi uz osobnu iskaznicu²⁰

²⁰ <https://www.womeninadria.com/opg/>

5. Računovodstvo OPG-a

OPG mora voditi Evidenciju o prodaji VPP (prema Pravilniku o prodaji VPP na OPG-u) bez obzira je li obveznik poreza na dohodak, i bez obzira vodi li knjige ili je paušalista.

Knjigovodstvo obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva koje je obveznik poreza na dohodak Jednostavno knjigovodstvo (vode se: Knjiga primitaka i izdataka, Popis dugotrajne imovine, Knjiga prometa, Evidencija o tražbinama i obvezama te Knjiga ulaznih i izlaznih računa u slučaju ulaska u Sustav PDV-a).

Knjigovodstvene obveze OPG –a koji plaća porez na dohodak u paušalnom iznosu

Obveza je voditi evidenciju o prometu (obrazac KPR), ne treba knjigovodstveni servis.

Knjigovodstvene obveze OPG –a koji je obveznik poreza na dobit

Poslovne knjige vodi po načelu dvojnog knjigovodstva i to Knjigu primitaka i izdataka, Popis dugotrajne imovine, Knjigu prometa, Evidenciju o tražbinama i obvezama te Knjigu ulaznih i izlaznih računa u slučaju ulaska u sustav PDV-a.

Podnosi se godišnja prijava poreza na dobit (Obrazac PD ili PD-NN – za porezne obveznike koji nisu ostvarili prihode veće od 3.000.000,00 kuna) te dostavljaju financijska izvješća (Bilanca stanja i Račun dobiti i gubitka). Rok predaje: najkasnije 4 mjeseca nakon isteka razdoblja za koje se utvrđuje porez na dobit.

5.1. Knjigovodstvene obveze OPG-a koji je u sustavu PDV-a

Poslovne knjige vodi po načelu dvojnog knjigovodstva i to Knjigu primitaka i izdataka, Popis dugotrajne imovine, Knjigu prometa, Evidenciju o tražbinama i obvezama te Knjigu ulaznih i izlaznih računa.

Upisom u Upisnik OPG-a ne postaje se obveznikom vođenja poslovnih knjiga (npr. u slučaju paušalnog oporezivanja), te se ovisno o prihodima može ili ne mora uključiti u sustav PDV-a. Obveznik Poreza na dodanu vrijednost je onaj OPG koji ostvari primitke veće od 230.000,00 kuna u jednoj poslovnoj godini. Dakle, obveznik PDV-a dužan je voditi poslovne knjige, te sam zaračunavati PDV i uključivati isti u cijenu proizvoda i usluga. Porez na dohodak plaća se ako je vrijednost ukupnih oporezivih isporuka dobara i obavljenih usluga u prethodnoj godini bila veća od 230.000,00 kn (obveznici PDV-a), ako je u prethodnoj kalendarskoj godini ukupni godišnji primitak od obavljanja djelatnosti poljoprivrede i šumarstva veći od 80.500,00 kn, odnosno 35% iznosa propisanog za obvezni ulazak u sustav PDV-a, ako se

ostvaruju poticaji na način i pod uvjetima što su propisani Zakonom o potpori poljoprivredi i ruralnom razvoju i ako se osoba koja obavlja djelatnost poljoprivrede i šumarstva dragovoljno upiše u registar obveznika poreza na dohodak.²¹

Troškovi registracije OPG-a iznose od 70,00 - 500,00 kn, ovisno o troškovima pojedinih obrazaca, biljega i izrade pečata OPG-a.²²

OPG-u koji se pri ulasku u Registar poreznih obveznika odluči dohodak utvrđivati vođenjem poslovnih knjiga, dohodak se utvrđuje temeljem godišnje porezne prijave. Na dohodak do visine osobnog odbitka porez se ne plaća, a sve iznad tog iznosa smatra se poreznom osnovicom na koju se plaća porez po sljedećim stopama:

Tablica 2: stopa poreza na dohodak

GODIŠNJA POREZNA OSNOVICA	STOPA POREZA NA DOHODAK
do 210.000,00 kn	24%
iznad 210.000,00 kn	36%

Izvor: <https://www.agroklub.com/financiranje/sve-o-poreznim-davanjima-u-opg-u/37107/>

5.2. Paušalni porez na dohodak

Paušalni porez na dohodak mogu plaćati porezni obveznici koji obavljaju samostalnu djelatnost obrta i samostalnu djelatnost poljoprivrede i šumarstva, a kojima ukupan godišnji primitak ne prelazi iznos propisan za obvezni ulazak u sustav PDV-a odnosno iznos od 300.000,00 kn, te nisu u sustavu PDV-a.

Visina paušalnog poreza na dohodak utvrđuje se poreznim rješenjem koji donosi nadležna ispostava Porezne uprave prema mjestu prebivališta ili uobičajenog boravišta poreznog obveznika, a prema univerzalnoj stopi od 12%. U paušalnom rješenju iskazuju se svota godišnje paušalnog dohotka, a rješenjem utvrđen paušalni porez na dohodak plaća se tromjesečno do posljednjeg dana svakog tromjesečja, kao i pripadajući mu prirez.

²¹ <http://www.poduzetnickicentar-aktiva.com/opg/>

²² <https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/kako-registrirati-opg/9676/>

Godišnja porezna osnovica formira se sukladno Pravilniku o paušalnom oporezivanju samostalnih djelatnosti (NN 1/17), u iznosu od 15% gornje granice paušalnog razreda. Na primjeru prvog paušalnog razreda od 0 do 85.000,00 kuna, osnovica iznosi 12.750,00 kuna što je razlika između primitka u iznosu 85.000,00 kn i porezno priznatih izdataka u visini 85%.

Obrtnik koji dohodak utvrđuje u paušalnoj svoti nema obvezu vođenja poslovnih knjiga, mora voditi samo Knjigu prometa (Obrazac KPR), u koju obavezno upisuje, pored iznosa naplaćenih u gotovini, i iznose naplaćene bezgotovinskim putem. Za svaku isporuku i obavljenju uslugu mora izdati račun propisanog sadržaja. Međutim, obrtnik "paušalist" koji prodaje vlastite proizvode u maloprodaji (npr. na štandu) mora i nadalje voditi Knjigu popisa robe jer tu knjigu propisuje Zakon o trgovini, a ne porezni propis.

Glavne prednosti paušalnog oporezivanja jednostavnije knjigovodstvo i niža osnovica za doprinose, kao i jasnije planiranje poreznih obveza. Međutim, valja naglasiti i nedostatak, a to je da će se minimalni porez od 1.530,00 kn (i na njega prirez) koji se odnosi na primitke do 85.000,00 kn, platiti i onda kada se dogodi da su primici nula. Kod obrta koji dohodak utvrđuje temeljem poslovnih knjiga, ukoliko postoji gubitak na kraju poslovne godine, tada se ne plaća porez ni pripadajući mu prirez. I unatoč nedostatku, mnogi će se mali obrtnici početnici često odlučiti za paušalni obrt, upravo zbog povoljnijih doprinosa i manjih mogućih razlika po poreznim rješenjima nakon završetka poslovne godine, nego što to mogu biti ona utvrđena iz godišnje prijave poreza na dohodak onih koji nisu izabrali biti "paušalci".²³

5.3.OPG kao obveznik poreza na dobit:

To može biti osobna odluka, izabrati sustav poreza na dobiti umjesto poreza na dohodak ili prema propisima o porezu na dohodak to možete postati po sili zakona. Po sili zakona se postaje obveznikom porez na dobit ako je u prethodnom poreznom razdoblju:

- a) ukupni primitak veći od 3.000.000,00 kuna, ili
- b) ako su ispunjena dva od sljedeća tri uvjeta:
  - u prethodnom poreznom razdoblju ostvaren je dohodak veći od 400.000,00 kuna,
  - dugotrajna imovina ima vrijednost veću od 2.000.000,00 kuna
  - u prethodnom poreznom razdoblju prosječno zaposleno više od 15 radnika.²⁴

---

²³ <https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/sto-to-znaci-bit-pausalac/48812/>

²⁴ <https://www.agroklub.com/financiranje/sve-o-poreznim-davanjima-u-opg-u/37107/>

5.4. Računi i fiskalizacija

Izuzeća od obveze izdavanja računa se odnose na proizvođače vlastitih poljoprivrednih proizvoda koji prodaju na tržnicama i otvorenim prostorima, ali i na obiteljska poljoprivredna gospodarstva ako se vlastiti poljoprivredni proizvodi proizvedeni na vlastitom obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu izravno prodaju krajnjem potrošaču u proizvodnim objektima seljačkih ili obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.

OPG je po zakonu izuzet od izdavanja računa, ali da bi trgovci, ugostitelji mogli pravdati daljnju prodaju OPG treba izdati obrazac "otkupni blok". Otkupni blok se može ispuniti ručno ili elektronski. Kupac i prodavatelj zadržavaju za svoju evidenciju po jedan istovjetni primjerak otkupnog bloka. Naravno, na ovaj se način mogu prodavati isključivo vlastiti proizvodi. U suprotnom, OPG ulazi u djelatnost i sferu trgovine a tada su uvjeti sasvim drugačiji.²⁵

6. PRODAJA VLASTITIH PROIZVODA PUTEM OPG – a

Prodaja vlastitih poljoprivrednih proizvoda proizvedenih na OPG-u obuhvaća prodaju vlastitih poljoprivrednih proizvoda, kupcu/otkupljivaču ili krajnjem potrošaču. OPG je pri prodaji vlastitih poljoprivrednih proizvoda koji su hrana dužan postupati sukladno propisima o hrani. Prodaja vlastitih poljoprivrednih proizvoda na veliko može se odvijati:

- neposredno na OPG-u,
- na mjestima organiziranog otkupa (ili mjestu koje odredi otkupljivač) ili
- na tržnicama na veliko.

OPG koje sukladno poreznim propisima vodi poslovne knjige dužno je sukladno tim propisima izdati otpremnicu i/ili otpremnicu/račun i/ili račun te prodaju na veliko evidentirati sukladno tim propisima. OPG-u koje sukladno poreznim propisima nije u obvezi voditi poslovne knjige, dužan je kupac/otkupljivač pri preuzimanju proizvoda izdati otkupni blok i/ili skladišnu primku te evidentirati ulaz proizvoda u svojim poslovnim knjigama radi daljnjeg obračuna, a OPG je dužan evidentirati prodaju na veliko.

OPG prodaju vlastite poljoprivredne proizvode na malo krajnjem potrošaču - fizičkoj osobi, kroz prodaju na vlastitom gospodarstvu te izravnom prodajom na malo izvan prodavaonice može obavljati na sljedeće načine:

---

²⁵ <https://possector.hr/fiskalizacija/fiskalizacija-na-trznicama>

1. na štandovima i klupama na tržnicama na malo
2. na štandovima i klupama izvan tržnica na malo
3. na štandovima i klupama unutar trgovačkih centara, ustanova, i slično.
4. prigodna prodaja na sajmovima, izložbama
5. prodaja putem automata
6. pokretna prodaja i dostava do potrošača,
7. prodajom na daljinu (putem - interneta, telefona, kataloga, TV prodaja, radio oglas i slično),
8. prodaja na vlastitom prodajnom kiosku OPG-a,
9. prodaja na prostoru vlastitog OPG-a.²⁶

6.1. Prodaja na tržnicama

Za prodaju na tržnicama najprikladniji su proizvodi koji se mogu odmah trošiti, kao što su voće i povrće, a iz godine u godinu prisutno je sve više proizvođača ekoloških proizvoda. Porast prodaje bilježe i proizvođači prerađevina kao što su kobasice, tijesto, sirevi i drugi. Ovakav trend je u skladu s ponašanjem potrošača kod nas i u svijetu, a to je sve veća orijentiranost prema zdravoj prehrani i domaćim proizvodima.

Poljoprivrednik koji prodaje svoje proizvode na tržnici neprestano komunicira s kupcima, bilo da pokušava privoljeti potencijalnog kupca na razgovor, bilo da održava vezu s postojećim kupcima ili prima reklamacije i prigovore nezadovoljnih kupaca. Iako ne mora svaki prodavač na tržnici biti poljoprivredni proizvođač hrane koju prodaje, ipak je ovaj način prodaje dobar za privlačenje kupaca domaćih proizvoda na tržnice. Karakteristično obilježje prodaje na tržnici je mogućnost promjene cijene i količine po potrebi ili želji prodavača (klasičan je primjer opadanje cijene kako prolazi dan, ali i povećanje cijena vikendom). Kako proizvođač mora sam donositi odluke o proizvodnom asortimanu, cijenama, distribuciji i promociji proizvoda, potreban je njegov dodatni rad izvan poljoprivredne proizvodnje (pakiranje i označavanje proizvoda, prodaja i dostava, promidžba, izdavanje računa, izrada kalkulacija i vođenje popisa robe, planiranje i organizacija).

Prodaja na tržnicama ima svoje prednosti i nedostatke za poljoprivrednog proizvođača: poljoprivrednik teško može jamčiti količine i cijene dulje razdoblje (u pravilu je riječ o malim

---

²⁶ http://www.lag-petrova-gora.hr/prodaja_proizvoda_opga_i_pravilnik.html

količinama), prodaja na tržnici povećava radno opterećenje na njegovom gospodarstvu, a tu su i troškovi transporta, zakupa prodajnog mjesta i dodatni troškovi za prospekte, kataloge, recepte, pakiranje i cjenike.

Kako prodaja na tržnicama spada u oblik izravne prodaje korisno je spomenuti i mogućnost korištenja sredstava iz Programa ruralnog razvoja kao što je Mjera 6. – Podmjera 6.2. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnom području“ kojom se potiče ulaganje u: sektor prerade i marketinga ili izravne prodaje proizvoda; sektor pružanja usluga u ruralnim područjima (npr. usluge u poljoprivrednim, šumarskim, veterinarskim i društvenim djelatnostima, kao i intelektualne usluge); sektor turizma u ruralnom području; sektor tradicijskih i umjetničkih obrta. Prihvatljivi korisnici za ovu mjeru su poljoprivredna gospodarstva upisana u Upisnik poljoprivrednika najmanje jednu godinu prije podnošenja Zahtjeva za potporu.²⁷

6.2. Online prodaja proizvoda OPG –a

U Hrvatskoj, prema podacima Državnog zavoda za statistiku. Internet u Hrvatskoj koristi preko 70 posto populacije, a gotovo polovica Hrvata je barem jednom nešto kupilo preko Interneta.²⁸

Pristupanje Hrvatske Europskoj uniji otvorilo je mnoge poslovne prilike poduzećima i građanima. E-trgovina je sastavni dio e-poslovanja te predstavlja internetsku kupovinu i prodaju roba, usluga i informacija. Kod elektroničke trgovine, kao i kod svih ostalih oblika prodaje na daljinu, sklapanje ugovora o kupoprodaji između trgovaca i potrošača odvija se bez fizičkog kontakta, korištenjem jednog ili više sredstava daljinske komunikacije npr. putem Interneta.²⁹

Nevezano za trenutnu situaciju prouzrokovanu pandemijom Covid – 19, gdje su proizvođači s OPG – ova doživjeli svoj procvat putem internet prodaje, već prije su neki krenuli ka digitalizaciji njihove prodaje. Najčešće je to bilo putem Facebook platforme, a oni napredniji su imali svoju internet stranicu ili surađivali s nekim tko pruža takve usluge. Ipak, popriličan broj proizvođača je još uvijek skeptičan prema ovom načinu prodaje, problem je u niskoj

---

²⁷ <https://gospodarski.hr/rubrike/agroekonomika/isplati-li-se-prodavati-na-trznicama/>

²⁸ <https://www.ictbusiness.info/internet/online-trgovina-u-hrvatskoj-i-dalje-vrlo-mala>

²⁹ <https://gospodarstvo.gov.hr/o-ministarstvu/uprave-samostalne-sluzbe/uprava-za-trgovinu-i-unutarnje-trziste/digitalno-gospodarstvo-i-potrosaci/etrgovina/373>

informatičkoj pismenosti pa ulogu prodavača preuzimaju mlađe osobe kojima su računala svakodnevnica.

Kako bi domaći proizvodi što lakše dospjeli u ruke kupaca, nastale su neke online platforme i inovacije koje im omogućuju lakšu kupnju iz vlastita doma.

HRana – nova aplikacija za upozorenja o hrani. S ciljem osiguranja visoke razine zaštite zdravlja ljudi i interesa potrošača u vezi s hranom, Ministarstvo poljoprivrede i AKD razvili su mobilnu aplikaciju HRana koja omogućuje građanima tijekom 24 sata svih dana u godini promptnu informaciju o povlačenju ili opozivu proizvoda s tržišta za koje postoji rizik ili opasnost za zdravlje ljudi i životinja ili mogu štetno utjecati na okoliš. U aplikaciji koju će građani moći besplatno koristiti na svojim mobilnim uređajima nalazit će se informacije o nesukladnim proizvodima za koje se radi opoziv s tržišta, a nalaze se na tržištu i u roku trajanja.

Ministarstvo poljoprivrede pokrenulo je internetsku platformu Tržnica.hr gdje se mogu kupiti poljoprivredni proizvodi iz cijele Hrvatske. U prodaji sudjeluje 550 poljoprivrednih proizvođača. Putem platforme nacionalne internetske tržnice javni naručitelji pronalazit će dobavljače i objavljivati potrebe za nabavu domaćih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u skladu s odlukom Vlade o uvjetima i kriterijima koje pri javnoj nabavi moraju zadovoljiti poljoprivredni i prehrambeni proizvodi, na temelju koje se javni naručitelji obvezuju na nabavu domaće, svježije i kvalitetne hrane iz kratkih lanaca opskrbe.

Greenmarket.hr – prava, a virtualna tržnica. Nagli porast interesa za nabavu zdrave hrane domaćih proizvođača jedna je od njih. Platforma Greenmarket.hr također je dobra novost koja nam je takve proizvođače i njihove proizvode učinila udaljenima tek par klikova. Virtualna tržnica ima za cilj “kopirati” pravu i osigurati najbolju ponudu kupcima te najbolje uvjete domaćim proizvođačima. Ta internetska trgovina povezuje domaće proizvođače s krajnjim kupcima koji iz sigurnosti vlastita doma na jednostavan način dolaze do željenih proizvoda.

Platforma za predstavljanje hrvatskih OPG-ova. Udruga Inovativni projekti s Hrvatskom zajednicom županija pokrenula je besplatni projekt „OPG-ovi Hrvatske“ koji je zamišljen kao polazno mjesto za obiteljska poljoprivredna gospodarstva i građane zainteresirane za njihove proizvode. Nositelji OPG-ova moći će samostalno unositi kontakt podatke, dodavati svoje

proizvode, ispričati priču o svom obiteljskom gospodarstvu, nabrojiti nagrade i priznanja koja su osvojili te dodavati fotografije.³⁰

Neke od stranica koje nude dostavu svježe hrane i proizvoda: www.spajza.hr/, www.lavocare.hr, www.finoteka.com, www.mojezrno.hr, www.trznica.hr, te OPG – ovi koji imaju opciju narudžbe putem svoje stranice.

The screenshot shows the homepage of the Nacionalna Internet Tržnica. At the top is a green navigation bar with a menu icon, the word 'PROIZVODI', a search bar with the placeholder 'Pretraži proizvode', a user profile icon labeled 'MOJ PROFIL', and a shopping cart icon labeled 'KOŠARICA'. Below the navigation bar is the main heading 'NACIONALNA INTERNET TRŽNICA'. Underneath is a paragraph of text describing the platform as a national internet market for domestic products, highlighting its role in supporting local farmers and providing quality products. Below the text are three columns, each with an icon and a title: 1. 'TRŽNICA PROVJERENIH DOMAĆIH PROIZVODA' with a shopping basket icon, describing it as the largest selection of domestic products. 2. 'DOMAĆI PROIZVODI IZRAVNO OD PROIZVOĐAČA' with a hand holding a leaf icon, emphasizing direct purchase from producers. 3. 'EFIKASAN PLASMAN I JEDNOSTAVNA PRODAJA' with a shopping cart icon, highlighting efficient sales and easy access. At the bottom of the page is a light grey banner with the heading 'PONUDI SVOJE PROIZVODE' and the text 'Registriraj svoje poljoprivredno gospodarstvo i kreni s prodajom sada', accompanied by a green circular arrow icon.

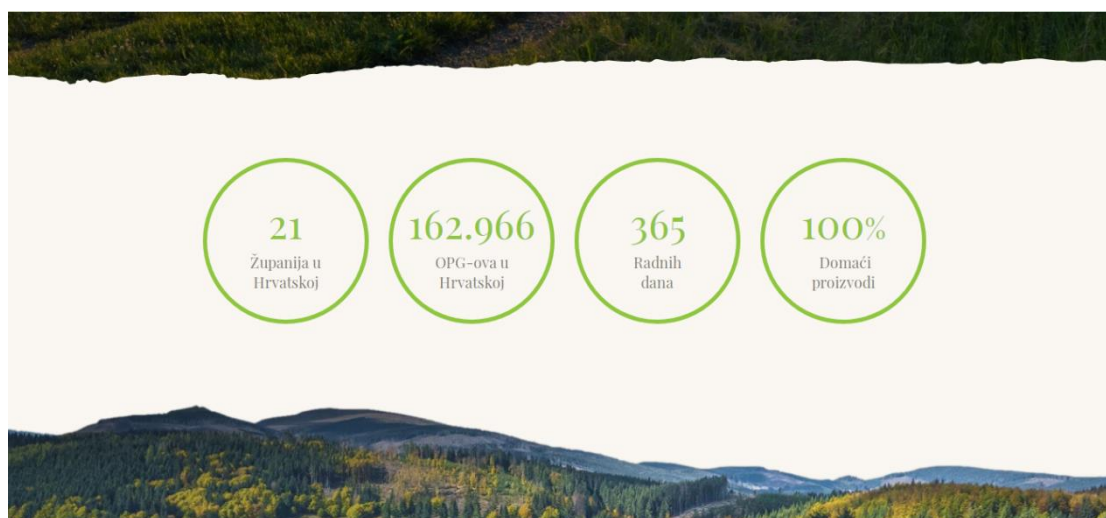
Slika 4: nacionalna internet tržnica

Izvor: www.trznica.hr

³⁰ <https://www.instore.hr/inovacije/domace-je-stvarno-in-11249.html>

7. PROJEKT „OPGOVI HRVATSKE“

Udruga Inovativni projekti zajedno s Hrvatskom zajednicom županija provodi projekt „OPGOvi Hrvatske“. Način funkcioniranja ove platforme je vlastito dodavanje podataka od strane OPG – ova s obzirom da se radi o osobnim podacima. U Hrvatskoj je registrirano 162 966 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, rijetki među njima imaju vlastitu internetsku stranicu putem koje na osobniji način mogu predstaviti svoj rad. Projekt je besplatan i ne generira dobit, a razvijen je isključivo dobrom voljom volontera udruge i članova Hrvatske zajednice županija.³¹

Slika 5: internet stranica projekta „OPGOvi Hrvatske“

Izvor: [https:// www.opgovi.hr/](https://www.opgovi.hr/)

Slika 6: kategorije proizvoda dostupnih za kupnju

Izvor: [https:// www.opgovi.hr/](https://www.opgovi.hr/)

³¹ <https://www.opgovi.hr/>

8. EUROPSKI FONDOVI I POTICAJI

Obiteljska poljoprivredna gospodarstva (OPG-ovi), trgovačka društva i obrti upisani u Upisnik poljoprivrednika imaju mogućnost ishoditi bespovratna sredstva za svoja ulaganja u ruralnom turizmu i drugim aktivnostima u ruralnom području.

Bespovratna sredstva se mogu ishoditi za izgradnju, rekonstrukciju i opremanje kuća za odmor, apartmana i ostalih vrsta objekata. Projektna sredstva mogu se dobiti i za kupnju zemljišta u iznosu od maksimalno 10% od ukupnog troška projekta.³²

Mjera 4 iz programa ruralnog razvoja jedna je od glavnih europskih mjera usmjerenih na podizanje konkurentnosti hrvatske poljoprivrede a projekti će potaknuti povećanje proizvodnje, prerade, izgradnju pogona, skladišta a povećat će se i zaposlenost.

Mogućnosti:

- Dobiti 50% ulaganja bespovratno, a mladi (do 41 godine) 70% ulaganja bespovratno
- Iznos bespovratnih sredstava od 5.000 eura do 1.000.000 eura
- Početnici (korisnici upisani u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava od 1 do 2 godine) mogu ostvariti maksimalni iznos potpore od 100.000 eura, osim u slučaju mladih poljoprivrednika koji ne moraju biti u Upisniku duže od 2 godine kako bi ostvarili maksimalnu potporu
- Isplata do 50% bespovratnih sredstava avansno uz bankarsku garanciju
- Isplata sredstava u 3 rate za ulaganja u opremanje ili 4 rate za ulaganje u građenje i podizanje nasada.

Bespovratna sredstva se mogu dobiti za sljedeće aktivnosti:

- Ulaganje u građenje/rekonstrukciju i/ili opremanje:

1. Objekata za životinje (vanjska/unutarnja infrastruktura)
2. Zatvorenih/zaštićenih prostora za uzgoj

---

³² <https://www.eurokonzalting.com/index.php/bespovratna-sredstva-i-krediti/item/393-bespovratna-sredstva-za-ruralni-turizam-do-200-000-eura-mjera-6-4-eu-fondovi>

3. Ostalih gospodarskih objekata

4. Objekata za skladištenje, hlađenje, čišćenje, sušenje, zamrzavanje, klasiranje i pakiranje

5. Novih sustava za navodnjavanje na poljoprivrednom gospodarstvu (neto povećanje navodnjavane površine)

6. Sustava za navodnjavanje izvan poljoprivrednog gospodarstva za potrebe primarne proizvodnje poljoprivrednog gospodarstva

- Kupnja opreme za berbu, sortiranje i pakiranje vlastitih poljoprivrednih proizvoda
- Kupnja nove poljoprivredne mehanizacije i gospodarskih vozila za vlastitu primarnu poljoprivrednu proizvodnju
- Rekonstruiranje postojećih i/ili podizanje novih višegodišnjih nasada isključujući rekonstruiranje postojećih vinograda
- Kupnja zemljišta i objekta radi realizacije projekta, do 10% vrijednosti ukupno prihvatljivih troškova projekta
- Uređenje i trajnije poboljšanje kvalitete poljoprivrednog zemljišta u svrhu poljoprivredne proizvodnje
- Bespovratna sredstva se mogu dobiti i za projektnu dokumentaciju i konzultantske usluge

Uvjeti:

- Korisnik mora biti upisan u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava najmanje godinu dana prije podnošenja zahtjeva za potporu (OPG, obrt ili trgovačko društvo) izuzev mladih poljoprivrednika koji u Upisniku mogu biti i manje od godinu dana.
- Ekonomska veličina od najmanje 6.000 eura za ulaganja u sektor voća i povrća te najmanje 8.000 eura za ulaganja u ostalim sektorima
- PRAVNE OSOBE moraju zadovoljiti uvjet od minimalno 1 zaposlenog na puno radno vrijeme temeljem radnih sati minimalno 1 godinu prije prijave na natječaj

- OPG mora biti upisan u Registar poreznih obveznika po osnovi poljoprivrede najmanje godinu dana prije prijave te mora plaćati doprinose (zdravstveno i mirovinsko) izuzev mladih poljoprivrednika koji mogu i kraće
- Zajedničkim projektom smatraju se ulaganja provedena od strane 2 ili više vlasnički i upravljački neovisnih partnera s time da se projekt provodi na najmanje jednoj ili više katastarskih čestica koje su međusobno povezane, međusobno graniče ili obuhvaćaju jednu tehnološku-proizvodnu cjelinu. Mora se potpisati partnerski sporazum.³³

9. UTJECAJ PANDEMIJE KORONAVIRUSA COVID – 19 NA POLJOPRIVREDU I OBITELJSKA POLJOPRIVREDNA GOSPODARSTVA

Realnost je da Hrvatska ima problem sa nedostatnom proizvodnjom hrane, velikim uvozom i manjkom potpore našim malim proizvođačima. Građani olako shvaćaju bogatstva koja imamo i dostupnost prehrambenih proizvoda. Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju povećala se dostupnost svih proizvoda te sada ljudi mogu nabavljati što god žele po nižim cijenama, konkurencija za proizvođače je velika te pokušavaju ostati u konkurenciji tako što nude svoje proizvode po cijenama nižima od svojih konkurenata. Kada se pandemija virusa COVID – 19 krenula širiti na Hrvatsku, te kada je karantena postala stvarnost, ljudi su masovno pohrlili u trgovine i došlo je do nestašice osnovnih namirnica. Tek onda smo postali svjesni koliko nam naši lokalni proizvođači znače, voće, povrće i meso su se naručivali iz cijele zemlje, na društvenim mrežama su se u vrlo kratkom roku oformile grupe za razmjenu namirnica, pokrenule su se posebne stranice za dostavu svježih proizvoda te su OPG – ovi i ostali proizvođači našli načine kako da dostave svoje proizvode kupcima.

Vrijednost poljoprivredne proizvodnje u razdoblju od ulaska u EU pala je za oko 5 milijardi kuna (2012. bila 20,91 milijardi kuna, a 2018. iznosila 16,45 milijardi kuna), a negativna vanjsko-trgovinska bilanca iznosi 37% (2012. postojao je deficit od 731 milijuna eura, a 2018. čak 1,4 milijardi eura) I to sve uz izdašne državne potpore i preko 2 milijarde eura dostupnih iz Programa ruralnog razvoja.

---

³³ <https://www.eurokonzalting.com/index.php/bespovratna-sredstva-i-krediti/item/487-bespovratna-sredstva-za-poljoprivredu-podmjera-4-1>

Veliki trgovački lanci najavljivali su da će krenuti u otkup domaćih proizvoda, a politika je najavljivala da će krenuti u ozbiljnije preispitivanje sustava potpora i redefiniranja strategija kako bi se povećala poljoprivredna proizvodnja.

Sada s malim odmakom od tog prvotnog šoka, što se promijenilo? Mali proizvođači pronašli su nove kanale prodaje (društvene mreže, Internet prodaja, on-line tržnice) a trgovački lanci više reklamiraju domaće proizvode. To je veliki plus, i može se iskoristiti kao odskočna daska da u ovo vrijeme korona krize učinimo ono što se nije činilo godinama prije. Politika mora donijeti jasan okvir u kojem će se poljoprivreda razvijati i omogućiti sadašnjim i budućim poljoprivrednicima da rade i zarade.³⁴

---

³⁴ <https://mentorica.biz/aktualno/li-sada-pravo-vrijeme-otvoriti-opgg-228/>

10. POPIS POLJOPRIVREDE 2020.

Popis poljoprivrede 2020. opsežno je statističko istraživanje čiji je cilj dobivanje što preciznijih podataka o hrvatskoj poljoprivredi i utvrđivanje važnosti te djelatnosti za hrvatsko gospodarstvo.

Cilj Popisa poljoprivrede je dobiti što preciznije podatke o hrvatskoj poljoprivredi i utvrditi važnost te djelatnosti za hrvatsku ekonomiju. Dobiveni podaci omogućit će bolju definiciju problema poljoprivredne djelatnosti na državnoj i lokalnoj razini, pa tako i bolje planiranje i odgovarajuću potporu za njen razvoj.

Prikupljeni podaci o strukturi poljoprivrednih gospodarstava bit će usporedivi na razini Europske unije i pružit će potrebnu statističku bazu za planiranje, provedbu, nadzor, procjenu i reviziju povezanih politika, osobito Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP-a), uključujući mjere ruralnog razvoja, okolišne politike, politike za prilagodbu klimatskim promjenama i njihovo ublažavanje, korištenja zemljišta i neke ciljeve održivog razvoja.³⁵

Slika 7: Poziv za popis poljoprivrede 2020.

Izvor: www.prelog.hr

³⁵ www.popispoljoprivrede.hr

11. ZAKLJUČAK

Krenuvši od povijesti jasno je da je poljoprivreda uvijek bila jedna od najvažnijih stavki kojom su ljudi privređivali za vlastiti opstanak. Kasnije je postala vrlo važna grana gospodarstva i oslonac za zemlje koje imaju mogućnost njenog iskorištavanja. Poljoprivreda je uvijek postojala, u jednostavnijem ili složenijem obliku, razvijali su se alati, strojevi, ali i znanje ljudi o novim mogućnostima. Hrvatska zbog svojeg položaja i prirodnih bogatstava ima mnogobrojne opcije ruralnog razvoja, a ulaskom u Europsku uniju otvorila su se nova mjesta za poboljšanje. Povezivanjem poljoprivrede i poduzetništva došlo je stvaranja oblika organiziranja koji ljudima olakšavaju prodaju i plasman njihovih proizvoda.

Prilikom pokretanja vlastitog poslovanja nužno je prikupiti sve relevantne informacije, odvojiti vrijeme i kontaktirati nadležne ustanove i stručnjake, te se pripremiti za moguće probleme. Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo je oblik koji je lako osnovati, za početak ne zahtjeva velika ulaganja, a nudi mnogo mogućnosti. Prva mogućnost je ta da obitelj kao zajednica stvori nešto prepoznatljivo, svojim radom i trudom, osigura si dostatna sredstva za život i doprinese razvoju gospodarstva svoje države. Unatoč tome što su vlasnici obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava većinom ljudi starije životne dobi, država bi trebala poticati mlade poduzetnike jer su oni ti koji se educiraju i razvijaju informatičku pismenost. Razvoj interneta poslovanje je podignuo na višu razinu, kupcima su proizvodi dostupni u svakom trenutku, i poduzetnici su već prepoznali koristi toga. Učenje i razvoj su veoma bitni u cjelokupnom procesu jer je poslovni svijet dinamičan i promjenjiv, a ljudi trebaju držati korak s njim.

Sažetak

U mnoštvu definicija poduzetništva i poduzetnika sigurno je samo jedno, a to je da ono zahtijeva samoinicijativnost, snalažljivost i spremnost na preuzimanje rizika. Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo je jedan od oblika poslovnog organiziranja koji nudi mnogo unosnih plodova, ali kao i sve ostalo nosi svoje rizike. Zadatak osnivača je da pronađe nešto čime će se izdvojiti, pridobiti i zadržati kupce. Treba osmisliti strategiju, poslovni plan te razmotriti sve mogućnosti za dobivanje eventualnih poticaja, da bi inicijalni ulog bio što prihvatljiviji. U današnjem dinamičnom i sve zahtjevnijem svijetu, teško je pronaći nešto što bi zadovoljilo financijske potrebe obitelji, mladi ljudi se često odlučuju na odlazak u inozemstvo, niti ne pomišljaju na stvaranje nečega u svom gradu ili državi. Država treba stvarati povoljne uvjete i poticati mlade obitelji da stvore i osiguraju svoju budućnost tu. Ulazak Hrvatske u Europsku uniju otvorio je razne mogućnosti za napredak gospodarstva i poboljšanje kvalitete života, ali neupitno je da je potrebno više truda i zalaganja da bi ljudi mogli normalno živjeti u svojoj zemlji.

Ključne riječi: obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo, poduzetništvo, organiziranje.

Summary

In the multitude of definitions of entrepreneurship and entrepreneurs, certain is only one thing, and that is that it requires self-initiative, resourcefulness and a willingness to take risks. Family farming is one of the forms of business organization that offers many lucrative fruits, but like everything else carries its own risks. The task of the founder is to find something that will stand out, win over and retain customers. It is necessary to devise a strategy, business plan and consider all possibilities for obtaining possible incentives, so that the initial investment would be as acceptable as possible. In today's dynamic and increasingly demanding world, it is difficult to find something that would meet the financial needs of the family, young people often decide to go abroad, nor do they think of creating something in their city or country. The state should create favorable conditions and encourage young families to create and secure their future there. Croatia's accession to the European Union has opened up various opportunities for economic progress and improved quality of life, but there is no doubt that more effort and commitment is needed for people to be able to live normally in their country.

Key words: family farming, entrepreneurship, organization

LITERATURA:

1. Definicija i karakteristike poduzetništva kao ključne kompetencije cjeloživotnog učenja Mr. sc. Zdravko Tkalec Visoka škola za ekonomiju, poduzetništvo i upravljanje „Nikola Šubić Zrinski“, Zagreb, Hrvatska, str 36 – 37.
2. Definicija i karakteristike poduzetništva kao ključne kompetencije cjeloživotnog učenja Mr. sc. Zdravko Tkalec Visoka škola za ekonomiju, poduzetništvo i upravljanje „Nikola Šubić Zrinski“, Zagreb, Hrvatska, str 38 – 39.
3. <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/cro171030.pdf>
4. http://www.lag-petrova-gora.hr/prodaja_proizvoda_opga_i_pravilnik.html
5. <http://www.poduzetnickicentar-aktiva.com/opg/>
6. <http://www.zadruga.obz.hr/index.php/zadruga-sto-je-to/pravni-okvir>
7. <https://ezadar.net.hr/biznis/3333559/kako-rade-zadruga-u-hrvatskoj/>
8. <https://gospodarski.hr/rubrike/agroekonomika/isplati-li-se-prodavati-na-trznicama/>
9. <https://gospodarstvo.gov.hr/o-ministarstvu/uprave-samostalne-sluzbe/uprava-za-trgovinu-i-unutarnje-trziste/digitalno-gospodarstvo-i-potrosaci/etrgovina/373>
10. <https://mentorica.biz/aktualno/li-sada-pravo-vrijeme-otvoriti-opgg-228/>
11. <https://native.tportal.hr/vodic-za-poduzetnike/tvrtka-ili-obrt/>
12. <https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/poljoprivreda-173/poljoprivredna-politika/obiteljska-poljoprivredna-gospodarstva/pitanja-i-odgovori/1322>
13. <https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/poljoprivreda-173/poljoprivredna-politika/obiteljska-poljoprivredna-gospodarstva/pitanja-i-odgovori/1322>
14. <https://possector.hr/fiskalizacija/fiskalizacija-na-trznicama>
15. <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/2018/03%20o%20C5%BEujak//83%20-%2017.5.pdf>
16. <https://www.agroklub.com/financiranje/sve-o-poreznim-davanjima-u-opg-u/37107/>
17. <https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/kako-registrirati-opg/9676/>
18. <https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/osnivanje-opg-a-i-upisnik-poljoprivrednih-gospodarstava/37105/>

19. <https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/osnivanje-opg-a-i-upisnik-poljoprivrednih-gospodarstava/37105/>
20. <https://www.agroklub.com/poljoprivredne-vijesti/sto-to-znaci-bitipausalac/48812/>
21. <https://www.eurokonzalting.com/index.php/bespovratna-sredstva-i-krediti/item/393-bespovratna-sredstva-za-ruralni-turizam-do-200-000-eura-mjera-6-4-eu-fondovi>
22. <https://www.eurokonzalting.com/index.php/bespovratna-sredstva-i-krediti/item/487-bespovratna-sredstva-za-poljoprivredu-podmjera-4-1>
23. <https://www.hgk.hr/documents/poduzdjelatnost2016hrweb57e27cf4d75df.pdf>
24. <https://www.hok.hr/gospodarstvo-i-savjetovanje/registracija-obrta/obrt-i-oblici-obrta>
25. <https://www.ictbusiness.info/internet/online-trgovina-u-hrvatskoj-i-dalje-vrlo-mala>
26. <https://www.instore.hr/inovacije/domace-je-stvarno-in-11249.html>
27. <https://www.opgovi.hr/>
28. <https://www.womeninadria.com/opg/>
29. <https://www.womeninadria.com/opg/>
30. <https://www.womeninadria.com/pravni-oblici-poljoprivrednog-gospodarstva/>
31. <https://www.womeninadria.com/pravni-oblici-poljoprivrednog-gospodarstva/>
32. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva u Hrvatskoj, Milan Župančić
33. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva u Hrvatskoj, Milan Župančić
34. Revija ruralnog razvoja Europske unije, br 17
35. www.popispoljoprivrede.hr